

Muzeum Historii Żydów Polskich, 10 września 2014

Żydzi i Polacy w okresie walk o niepodległość 1914–1920

seminarium towarzyszące wystawie *Żyd, Polak, legionista 1914–1920*

Abstrakty wystąpień i biogramy prelegentów

Dr Marek Gałęzowski (Instytut Pamięci Narodowej), *Losy żydowskich legionistów po zakończeniu walk o niepodległość Polski*

Abstrakt referatu: Po zakończeniu walk o niepodległość Rzeczypospolitej niektórzy spośród żydowskich weteranów tych zmagania znaleźli się w elicie politycznej, kulturalnej i wojskowej niepodległej Polski, zapisując się w dziejach międzywojnia licznymi osiągnięciami. Jednak położenie większości, przede wszystkim tych, którzy wywodzili się z uboższych grup społecznych, było trudne. Zdarzało się, że żyli na granicy nędzy, czym nie różnili się od polskich kolegów, wraz z którymi korzystali z pomocy Związku Legionistów Polskich. Większość żydowskich weteranów Legionów zginęła w czasie II wojny światowej z rąk Niemców. Spośród tych, którzy znaleźli się pod okupacją sowiecką, wielu zostało zamordowanych przez NKWD, m.in. w Katyniu. Tylko nieliczni przetrwali wojnę – na uchodźstwie, w obozach jenieckich, ukrywając się w okupowanym kraju .

Marek Gałęzowski: historyk, absolwent Uniwersytetu Jagiellońskiego. Pracuje w Biurze Edukacji Publicznej IPN w Warszawie. Zajmuje się dziejami Polskiego Państwa Podziemnego, obozu piłsudczykowski, biografistyką uczestników walk o niepodległość Polski w XX w. Jest autorem m.in.: *Wzór piłsudczyka. Wacław Lipiński 1896–1949. Żołnierz, historyk, działacz polityczny* (2001); *Wierni Polsce. Ludzie konspiracji piłsudczykowskiej 1939–1947* (2005); *Na wzór Berka Joselewicza. Żołnierze i oficerowie pochodzenia żydowskiego w Legionach Polskich* (z przedmową Richarda Pipesa, 2010); *Przeciw dwóm zaborcom. Konspiracja piłsudczykowska w kraju w latach 1939–1947*, Warszawa 2013; współautor syntezy *Od Niepodległości do Niepodległości*.

Historia Polski 1918–1989, Warszawa 2010; przewodniczy kolegium redakcyjnemu wydawnictwa IPN *Z dziejów walk o niepodległość*.

Dr August Grabski (Żydowski Instytut Historyczny), *Polska i żydowska lewica wobec odzyskania niepodległości Polski*

Abstrakt referatu: Perspektywa odzyskania niepodległości przez Polskę w 1918 r. wzbudzała wiele, często sprzecznych, oczekiwań wobec nowej państwowości. Odradzenie się państwa polskiego wywołało nie tylko nadzieję, ale i wiele obaw oraz krytycznych ocen wśród ugrupowań polskiej i żydowskiej lewicy. Część działaczy przedkładała kwestie klasowe nad podziały etniczne, sympatyzując z rewolucyjnymi wystąpieniami w Rosji i innych krajach. Autor przedstawi stanowiska PPS Lewicy, SDKPiL, Bundu i Poalej Syjon oraz ich recepcję w społeczeństwie polskim i żydowskim.

August Grabski: pracownik naukowy Żydowskiego Instytutu Historycznego, autor i redaktor wielu publikacji dotyczących żydowskiej lewicy, m.in.: *Działalność komunistów wśród Żydów w Polsce (1944–1949)* (2004) i *Rebels against Zion, Studies on the Jewish Left Anti-Zionism* (2011).

**Dr Andrzej Nieuważny (Uniwersytet Mikołaja Kopernika), „Nie walczyliśmy z cywilami?”
*Realia I wojny światowej z punktu widzenia ludności cywilnej***

Abstrakt referatu: Wojna lat 1914–1918 nazywana jest czasem „ostatnią wojną nieskierowaną przeciw cywilom”. Miała wpisywać się w tradycyjną opowieść wojenną, w której cywile ginęli, lecz jako ofiary uboczne, a nie cel działań. Jednak masowość i długotrwałość wojny i jej ideologizacja sprawiły, że walczyły całe społeczeństwa. Pojawiły się fenomeny nieznane dotąd w tej skali: prześladowanie grup ludności (Żydzi, Niemcy, Łemkowie), deportacje, miliony uchodźców.

Andrzej Nieuważny: historyk XIX w., absolwent Instytutu Historycznego UW, pracownik naukowy Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu i Akademii Humanistycznej w Pułtusku.

Dr Marcos Silber (Uniwersytet Hajfy), *Transfer of the motif of the "legions" and "revolt" from the Polish culture to the Zionist thought*

Abstrakt referatu: Legiony i etos walki stały się ważnym impulsem dla niektórych odłamów ruchu syjonistycznego. Nasilający się konflikt arabsko-żydowski w Palestynie dowodził, że realizacja głównego celu ruchu syjonistycznego - budowa narodowego państwa żydowskiego, może zostać osiągnięta jedynie w walce zbrojnej. W dwudziestoleciu międzywojennym powstawały coraz liczniejsze oddziały paramilitarne, które miały bronić osiedli żydowskich w Palestynie. Członkowie wielu z nich byli szkoleni w Polsce, za zgodą polskich władz.

Marcos Silber: wykładowca na Wydziale Historii Żydowskiej i kierownik Wydziału Studiów Multidyscyplinarnych na Uniwersytecie Hajfy. Zajmuje się badaniem żydowskiego życia politycznego oraz rozwoju kultury żydowskiej w Polsce w XX wieku. Opublikował liczne artykuły na temat autonomii żydowskiej, kinematografii jidysz i kultury popularnej. Najważniejsze prace: *Different Nationality, Equal Citizenship! The Efforts to Achieve Autonomy for Polish Jewry during First World War* (2014), *Stosunki Polsko-Izraelskie (1945–1967), wybór dokumentów* (wraz z Szymonem Rudnickim, 2009).

Dr Piotr Szlanta (Uniwersytet Warszawski), *Doświadczenia wojenne Żydów galicyjskich*

Abstrakt referatu: Działania I wojny światowej postawiły społeczność Żydów galicyjskich w nowej sytuacji. Zajęcie Galicji przez wojska rosyjskie spowodowało liczne restrykcje, a to z kolei nasiliło ruchy migracyjne. Wielu Żydów walczyło w armii austriackiej, czego dowodem są m.in. kwatery żołnierzy żydowskich na cmentarzach w Małopolsce.

Piotr Szlanta: historyk, pracownik naukowy Instytutu Historycznego UW, redaktor miesięcznika „Mówią Wieki”. Zajmuje się dziejami Rzeszy Niemieckiej I wojną światową, autor m.in. *Tannenberg 1914*.

Dr Artur Tanikowski (Muzeum Historii Żydów Polskich), *W Legionach, wobec Legionów, poza Legionami. Sztuka i artyści wobec rzeczywistości wojennej*.

Abstrakt referatu: W referacie i towarzyszącej mu prezentacji przedstawione zostaną postawy ideowo-polityczne twórców aktywnych artystycznie podczas I wojny światowej i przyjęte przez nich na czas wojny strategie wizualne. W grupie tej znajdują się malarze, rzeźbiarze, graficy i fotografowie żydowscy, którzy zgłosili akces do Legionów Polskich, a także ci, którzy służyli w innych armiach, bądź będąc w cywilu, w

swych pracach nie pozostali obojętni czy to wobec Legionów, czy też rzeczywistości wojennej na innych frontach niż Europa Środkowa.

Artur Tanikowski: historyk sztuki, kurator w Muzeum Historii Żydów Polskich. Autor publikacji poświęconych m.in. sztuce XX i XXI w. i kulturze wizualnej Żydów polskich, w tym kilku książek, m.in. *Eugeniusz Zak* (2003), *Malarze żydowscy w Polsce* (cz. 1 i 2; 2006–2007), *Wizerunki człowieczeństwa, rytuały powszedniości. Leopold Gottlieb i jego dzieło* (2011). Kurator wystawy „Żyd, Polak, legionista 1914–1920” (MHŻP, 2014).

Mgr Ewa Witkowska (Muzeum Historii Żydów Polskich), *Działalność Wilhelma Russa, polskiego Żyda, fotografa w armii austro-węgierskiej oraz jego syna, Gustawa Russa*

Abstrakt referatu: Wilhelm Russ – polski Żyd i fotograf – służył w armii austro-węgierskiej w jednostce zajmującej się pochówkiem zabitych żołnierzy i dokumentowaniem tych miejsc. Referat przedstawi losy zarówno Wilhelma Russa i jego działalność fotograficzną w czasie I wojny światowej, jak i losy rodziny Russów po Wielkiej Wojnie, a zwłaszcza Gustawa, syna Wilhelma, którego zbiór fotograficzny zwany „kolekcją Russa” prezentowany jest na wystawie *Żyd, Polak, legionista*.

Ewa Witkowska: historyk sztuki, pracuje w Muzeum Historii Żydów Polskich jako kurator organizacyjny wystaw. Współpracowała z wieloma artystami, instytucjami kultury (m.in. CSW Zamek Ujazdowski, Zachęta); kierowała działem wydawnictw Muzeum Narodowego w Warszawie; autorka tekstów o sztuce, kuratorka, wykładowca; członek AICA; współtworzyła portal muzealnictwo.com, jest członkiem Kolegium Redakcyjnego rocznika „Muzealnictwo”.

Prof. Konrad Zieliński (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej), *Stosunki polsko-żydowskie w czasie Wielkiej Wojny*

Abstrakt referatu: Pierwsza wojna i lata bezpośrednio ją poprzedzające przyniosły widoczne pogorszenie relacji polsko-żydowskich zarówno w dużych miastach, jak i w środowiskach wiejskich i małomiasteczkowych. Znajdzie to swój tragiczny finał w fali pogromów i zjść antyżydowskich, która przetoczyła się przez część ziem polskich w pierwszych miesiącach niepodległości. W tym czasie pojawiły się nowe możliwości polsko-żydowskiej współpracy, która przejawiała się udziałem Żydów w Legionach czy

kooperacją partii i środowisk robotniczych. Najważniejsze znaczenie z punktu widzenia przeciętnych żydowskich mieszkańców miast i miasteczek miał udział ich przedstawicieli w organach samorządowych i instytucjach pomocowych. Cechą charakterystyczną ówczesnych stosunków społecznych była pewna paralelność: upadek gospodarczy i rozwój społeczno-kulturalny, wzrost antysemityzmu, ale także „uobywatelnienie” części społeczeństwa żydowskiego.

Konrad Zieliński: dr hab., prof. UMCS, kierownik Zakładu Badań Etnicznych Wydziału Politologii UMCS w Lublinie i Pracowni Dziejów i Kultury Żydów PWSZ w Zamościu. Zajmuje się m.in. stosunkami polsko-żydowskimi, dziejami i kulturą Żydów w Polsce i w Rosji, relacjami etnicznymi, działalnością polskich komunistów w ZSRR.

Dr hab. Jolanta Żyndul (Uniwersytet Poczdamski), *Simon Dubnow i historia Żydów w czasie I wojny światowej*

Abstrakt referatu: Piśmiennictwo Simona Dubnowa, jednego z największych historyków żydowskich XX wieku, dotyczące I wojny światowej obejmuje różnorodne formy od historiografii przez literaturę aż po osobiste dzienniki. Ukształtowany przez Dubnowa obraz tego okresu, wywarł ogromny wpływ na historiografię żydowską. W referacie zostaną przeanalizowane podstawowe strategie narracyjne i założenia metahistoryczne w myśli historiograficznej Dubnowa oraz ukazane punkty styku i rozbieżności między jego ujęciem a historiografią polsko-żydowską.

Jolanta Żyndul: historyk, studiowała na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim oraz na Uniwersytecie Warszawskim. W latach 2001–2013 kierowała Centrum Badania i Nauczania Dziejów i Kultury Żydów w Polsce im. Mordechaja Anielewicza Uniwersytetu Warszawskiego. Laureatka Nagrody im. Hirszowiczów za rok 2013. Autorka m.in.: *Zajścia antyżydowskie w Polsce w latach 1935–1937* (Warszawa 1994), *Państwo w państwie? Autonomia narodowo-kulturalna w Europie Środkowowschodniej w XX wieku* (Warszawa 2000), *Kłamstwo krwi. Legenda mordu rytualnego na ziemiach polskich w XIX i XX wieku* (Warszawa 2011).